

فصل ۱: فرهنگ جهانی درس ۴: نمونه های فرهنگ جهانی ۲ طراح: ایرج ابراهیمی	بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری علوم اجتماعی و سواد رسانه تولید شده در استان زنجان	محتوای نوشتاری کتاب جامعه شناسی ۲ (درسنامه) سال تحصیلی ۱۴۰۰ - ۱۳۹۹
---	--	---

اهداف مورد انتظار از دانش آموزان در پایان این درس عبارتند از :			
د - پیامدها	ج - ویژگی ها	ب - تعاریف	الف - آشنایی با مفاهیم
			۱ - هستس شناسی، انسان شناسی، معرفت شناسی اسلام
			۲ - مراحل گسترش فرهنگ اسلامی
			۳ - عصر نبوی
			۴ - دوران خلافت
			۵ - استعمار
			۶ - استبداد ایلی - قومی و استبداد استعماری
			۷ - بیداری اسلامی

- دانش آموزان گرامی به تصویر عنوانی درس نگاه کنید و بنویسید چه نمونه هایی از فرهنگ جهانی در آن می بینید؟

درس چهارم نمونه های فرهنگ جهانی ۲

– جهانشمول بودن فرهنگ اسلام

- الف – داشتن دعوت فراگیر زمانی و مکانی و تعلق نداشتن به یک عصر و نسل خاص
- ب – داشتن اصول اعتقادی و ارزش های ثابتی که همه انبیاء در طول تاریخ برای تبلیغ و ترویج آنها مبعوث شده اند.
- ج – داشتن اصول و ارزش های مطابق با نظام آفرینش و موافق با فطرت آدمیان.
- د – تعلق نداشتن به قوم و گروه خاصی

– ارزشها و عقاید در دین اسلام و پاسخ به پرسش های بنیادین

الف – ارزشها و عقاید در دین اسلام

ب – جایگاه انسان در دین اسلام

ج - پاسخ به پرسش های بنیادین در دین اسلام

پرسش ها	پاسخ
هستی شناسی	توحید، از خداوند واحدی حکایت دارد که خدای قوم و قبیله خاصی نیست بلکه خداوند همه آدمیان و پروردگار همه جهان هاست. همه موجودات از او پدید آمده اند و به سوی او باز می گردند. او عالم را حکیمانه آفریده است و تدبیر می کند.
انسان شناسی	انسان از دیدگاه اسلام، موجودی مختار، مسئول، متعهد، دارای فطرتی الهی و خلیفه خداوند در زمین است. سعادت و عزت انسان در نزدیک شدن به خداوند و رسیدن به مقام خلافت الهی است و شقاوت و ذلت او در فراموشی حقیقت الهی خود و دیگر موجودات و به کارگیری تمامی ظرفیت ها و توانمندی های الهی خویش، برای زندگی محدود این جهان است. انسان مسئول آبادکردن این جهان و موظف به پرهیز از فساد در آن است.
معرفت شناسی	عقل در فرهنگ اسلام، زیباترین و محبوب ترین مخلوق خداوند است. پیامبران برای شکوفایی عقل آدمیان، اجرای عدالت، جلوگیری از چرخش ثروت در دست اغنیا و آزادسازی مستضعفان از حاکمیت مستکبران مبعوث شده اند(وحی).

۲ - مراحل گسترش فرهنگ اسلامی

نکته: عقاید و ارزش ها با پذیرش انسان ها به عرصه فرهنگ بشری راه می یابند و جلوه و نمود تاریخی پیدا می کنند.

مراحل	دوره زمانی	ویژگی ها
الف - عصر نبوی		
ب - دوران خلافت و سلطنت		
ج - استعمار		
د - بیداری اسلامی		

الف - عصر نبوی

دوره زمانی:

از زمان بعثت تا رحلت رسول خدا(ص)

- ویژگی ها :

- قبل از ظهور اسلام، شبه جزیره عربستان، فرهنگ جاهلی قبيله ای داشت. شمال غربی شبه جزیره، تحت نفوذ و سلطه امپراتوری روم و جنوب شرقی آن تحت تأثیر و سلطه شاهنشاهی ایران بود.
- رسول خدا(ص) پس از سیزده سال دعوت مردم به اسلام و مقاومت در برابر فشار نظام قبيله ای عرب جاهلی، حکومت اسلامی را تشکیل داد.
- رسول خدا(ص) طی ده سال حکومت، موانع سیاسی پیش روی اسلام در شبه جزیره عربستان را از بین برد.
- در سال نهم هجرت، گروه های متتلف برای پذیرش اسلام از سراسر شبه جزیره به مدینه آمدند.
- پیامبر خدا پیش از رحلت نامه های دعوت به دین خدا را به امپراتوری های ایران و روم فرستاده بود.

- دلایل بعثت انبیاء

- نمونه

■ مسجد النبی در مدینه

ب - دوران خلافت و سلطنت

دوره زمانی:

از زمان رحلت رسول خدا(ص) تا پایان خلافت عثمانی

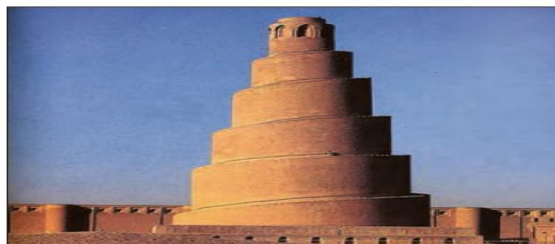
- ویژگی ها :

- در چارچوب فرهنگ قومی و قبیله ای رفتار می کردند.
- به ناچار ظاهر اسلامی به خود گرفته بودند.
- ارزش ها، هنجارها و رفتارهای جاهلی دوباره در جامعه اسلامی نمایان شد و به تدریج قدرت در جامعه اسلامی را براساس روابط قبیله ای و عشیره ای شکل داد.
- عقاید و ارزش های جهانی اسلام، با تلاش و کوشش عالمان مسلمان، از مرزهای جغرافیایی و سیاسی جوامع مختلف عبور کرد و بر قدرت های سیاسی که در این مناطق حضور داشتند، تأثیر گذاشت.
- فرهنگ اسلامی، به دلیل قدرت و غنای خود، گروه های مهاجم بیگانه را نیز درون خود هضم و جذب می کرد یا دست کم آنان را ناگزیر می ساخت که برای بقای خود، در ظاهر از مفاهیم و ارزش های دینی استفاده کنند.
- غلبه قدرت هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی مانع می شد تا ظرفیت های فرهنگ اسلامی و ارزش های اجتماعی آن به طور کامل آشکار شود.

- نمونه ۱

■ مسجد اموی در دمشق

■ مسجد جامع سامرا از مساجد مشهور دوره عباسیان

- نمونه ۲

■ سردیس شاهزاده سلجوقی، مهم ترین پوشش سر پادشاهان سلجوقی و غزنوی تاج با تزییناتی از جواهرات بود.

■ کاخ دلمه باغچه در استانبول، در بنای این کاخ که محل اقامت آخرین سلاطین عثمانی بوده، ۱۴ تن ورقه طلا به کار رفته است.

– نمونه ۳

بخوانیم و بدانیم

اسلام، مواریت و آداب بی‌زیان اقوام مختلف را تحمل کرد، همه را به هم درآمیخت و از آن چیز تازه‌ای ساخت؛ فرهنگ تازه‌ای که حدود و ثغور نمی‌شناخت و تنگ‌نظری‌هایی که دنیای سرمایه‌داری را به ملت‌ها، مرزها و نژادها تقسیم می‌کرد در آن مجهول بود. مسلمان از هر نژاد که بود، عرب یا ترک، سندی یا افریقایی، در هر جایی از قلمرو اسلام قدم می‌نهاد، خود را در وطن و دیار خویش می‌یافت. همه جا، در مسجد، در مدرسه، در خانقاه، در بیمارستان از هر قوم مسلمان نشانی بود و یادگاری، اما بین مسلمانان نه اختلاف جنسیت مطرح بود نه اختلاف تابعیت. همه جا یک دین بود و یک فرهنگ؛ فرهنگ اسلامی که فی‌المثل زبانش عربی بود، فکرش ایرانی، خیالش هندی و ... اما دل و جانش اسلامی بود و انسانی. پرتو آن در سراسر قلمرو اسلام وجود داشت؛ مدینه، دمشق، بغداد، ری، نیشابور، قاهره، قرطبه، غرناطه، قونیه، قسطنطنیه، کابل، لاهور و دهلی. زادگاه آن هم همه جا بود و هیچ جا. در هر جا از آن نشانی بود و در هیچ جا رنگ خاصی بر آن قاهر نبود. اسلامی بود، نه شرقی و نه غربی. با این‌همه، رشد و نمو آن در طی مدت سه – چهار قرن متوالی چنان سریع بود که فقط به یک معجزه شگرف می‌مانست.

(عبدالحسین زرین کوب، کارنامه اسلام)

ج – استعمار

دوره زمانی:

از اواخر دوره صفویه و خلافت عثمانی تا شکل‌گیری بیداری و جنبش‌های اسلامی

– ویژگی‌ها :

- دولت‌های استعماری غربی، بخش‌های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه سیاسی خود درآوردند.
- با تکیه بر قدرت نظامی و صنعتی خویش، بیشتر سیاستمداران و دولتمردان جوامع اسلامی را مغلوب ساختند.
- قدرت سیاسی جوامع اسلامی از طریق سازش با دولت‌های غربی، با قدرت استعمارگران پیوند خورد و استبداد ایلی و قومی به صورت استبداد استعماری درآمد.
- حذف مظاهر فرهنگ اسلامی برای تأمین نیازهای اقتصادی و فرهنگی جهان غرب

– تفاوت استبداد قومی و استبداد استعماری

ویژگی‌ها	نوع استعمار
دارای هویتی غیراسلامی بود به دلیل اینکه پشتوانه و پیشینه‌ای خارج از جهان اسلام نداشت، از رویارویی مستقیم با فرهنگ توانمند اسلامی دوری می‌کرد و می‌کوشید با رعایت ظواهر اسلامی، ظاهر دینی خود را حفظ کند.	استبداد قومی
در سایه قدرت و سلطه جهان غرب عمل می‌کرد و برای تأمین نیازهای اقتصادی و فرهنگی جهان غرب، چاره‌ای جز حذف مظاهر فرهنگ اسلامی نداشت.	استبداد استعماری

– نمونه ای از مقایسه استبداد قومی و استبداد استعماری

■ به دنبال تصویب قانونی در ۱۷ دی ۱۳۱۴ هـ.ش، استفاده از چادر، روبنده و روسری برای زنان و دختران ایرانی ممنوع شد.

■ تکیه دولت؛ بنایی که برای برگزاری مراسم محرم و صفر و اجرای تعزیه به فرمان ناصرالدین شاه در تهران برپا شد.

د – بیداری اسلامی

دوره زمانی:

از زمان شکل گیری استعمار در جهان اسلام تا دوره حاضر

– ویژگی ها:

– در جهان اسلام، در مقابل نفوذ و سلطه فرهنگ غرب، مقاومت هایی شکل گرفت که ریشه در فرهنگ اسلامی داشت.

- متفکران جهان اسلام، خطرات سلطه فرهنگ غرب و فراموشی فرهنگ و هویت اسلامی را گوشزد کردند.
- گروهی از نخبگان در مبارزات خود از مکاتب و روش های غربی مانند ناسیونالیسم (ملّی گرایی) یا مارکسیسم استفاده می کردند. این مکاتب علاوه بر اینکه وحدت امت اسلامی را مخدوش می کردند، مورد حمایت مردمی که در دامان فرهنگ اسلام تربیت یافته بودند نیز قرار نمی گرفتند.
- گروهی از نخبگان امت اسلامی با الهام از انقلاب اسلامی، بازگشت به سوی هویت الهی خود را بعنوان هدف و ابزار مبارزات خود بهره می گرفتند.

– تعریف مفاهیم

– **ناسیونالیسم (ملّی گرایی):** مجموع های از باورها و نمادها که دلبستگی و تعلق به ملت، سرزمین، نژاد، قوم و زبان را اصل قرار می دهد و صرفا تعلق خاطر و وابستگی به چنین عناصری را آرمان اساسی انسان ها و تعیین کننده هویت ملت ها می داند.

– **مارکسیسم:** تفکری برگرفته از اندیشه های مارکس است که انقلاب طبقاتی (انقلاب کارگران علیه سرمایه داران) را تنها راه رهایی از چنگال نظام سرمایه داری و مشکلات آن می داند.

– نمونه

■ گسترش اسلام در کشورهای غربی

سوالات درس چهارم جامعه شناسی ۲

۱ – سوالات چهار گزینه ای

- ۱- عقاید و ارزش ها با انسان ها به عرصه فرهنگ بشری راه می یابند و نمود تاریخی پیدا می کنند.
الف - پذیرش ب - آگاهی ج - دعوت د - دانش
- ۲- دوران خلافت از زمان رحلت رسول خدا (ص) آغاز شد و به ترتیب در طول خلافت اموی، عباسی و عثمانی ادامه یافت.
الف - عثمانی ، عباسی و اموی ب - اموی، عباسی و عثمانی
ج - اموی، عثمانی و عباسی د - عباسی ، اموی و عثمانی
- ۳- عقاید و ارزش های جهانی اسلام، در دوران خلافت با تلاش و کوشش مسلمان گسترش یافت.
الف - عالمان ب - حاکمان ج - عالمان و حاکمان د - مردم
- ۴ - فرهنگ اسلامی به دلیل گروه های مهاجم را درون خود هضم و جذب می کرد.
الف - قدرت عالمان ب - قدرت حاکمان ج - قدرت و غنای خود د - قدرت مردم
- ۵ - قدرت هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی به خاطر رفتار..... مانع از آن می شدند که ظرفیت های فرهنگ اسلامی و ارزش های آن به طور کامل آشکار شود؟
الف - ظالمانه خود ب - قدرت گرایانه خود
ج - منفعت طلبانه خود د - در چارچوب فرهنگ قومی و قبیله ای
- ۶ - استبداد ایلی و قومی قدرت های سیاسی جوامع اسلامی، از طریق سازش با..... به صورت استبداد استعماری درآمد؟
الف - دولت های غربی ب - حاکمان ج - عالمان و حاکمان د - عالمان و مردم

۷- مراحل گسترش فرهنگ اسلامی به ترتیب عبارتند از:

- الف - عصر نبوی، استعمار ، عصر خلافت، بیداری ب - عصر نبوی، عصر خلافت، استعمار، بیداری
ج - عصر نبوی، عصر خلافت، بیداری ، استعمار د - عصر نبوی، استعمار ، عصر خلافت، بیداری
۸ - نفاق یکی از ویژگی های دوران در گسترش فرهنگ اسلامی است.

- الف - عصر نبوی ب - خلافت ج - بیداری د - استعمار
۹- به دوره ای که دولت های غربی بخش های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه قرارداد می گویند؟
الف - عصر نبوی ب - خلافت ج - بیداری د - استعمار

۲ - سوالات صحیح غلط

- ۱- عقاید و ارزش ها با پذیرش انسان ها به عرصه فرهنگ بشری راه می یابند و نمود تاریخی پیدا می کنند. ص
غ
- ۲- دوران خلافت از زمان رحلت رسول خدا (ص) آغاز شد و در طول خلافت اموی، عباسی و عثمانی ادامه یافت.
ص غ
- ۳ - فرهنگ جاهلی در عصر نبوی تا فتح مکه، در برابر اسلام آشکارا مقاومت کرده بود و از آن پس، به ناچار
ظاهر اسلامی به خود گرفته بود. ص غ
- ۴- فرهنگ اسلامی به دلیل قدرت و غنای خود گروه های مهاجم را درون خود هضم و جذب می کرد.
ص غ
- ۵ - گروه های مهاجم در برابر فرهنگ اسلامی یا هضم و جذب می شدند و یا در ظاهر از مفاهیم و ارزش های
دینی استفاده کنند. ص غ
- ۶ - عقاید و ارزش های جهانی اسلام، در دوران خلافت با تلاش و کوشش عالمان مسلمان گسترش یافت. ص غ
- ۷ - قدرت هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی به خاطر رفتار در چارچوب فرهنگ قومی و
قبیله ای مانع از آن می شدند که ظرفیت های فرهنگ اسلامی و ارزش های آن به طور کامل آشکار شود؟ ص غ
- ۸ - استبداد ایلی و قومی قدرت های سیاسی جوامع اسلامی، از طریق سازش با دولت های غریبه صورت
استبداد استعماری درآمد؟ ص غ
- ۹ - عقاید و ارزش ها با دعوت انسان ها به عرصه فرهنگ بشری راه می یابند و نمود تاریخی پیدا می کنند. ص
غ
- ۱۰- دوران خلافت از زمان رحلت رسول خدا (ص) آغاز شد و به ترتیب در طول خلافت عثمانی ، عباسی و اموی
ادامه یافت. ص غ
- ۱۱ - فرهنگ جاهلی در عصر نبوی تا هجرت به مدینه ، در برابر اسلام آشکارا مقاومت کرده بود و از آن پس، به
ناچار ظاهر اسلامی به خود گرفته بود. ص غ

- ۱۲- فرهنگ اسلامی به دلیل قدرت و غنای عالمانش گروه های مهاجم را درون خود هضم و جذب می کرد.
ص غ
- ۱۳- عقاید و ارزش های جهانی اسلام، در دوران خلافت با تلاش و کوشش حاکمان مسلمانگسترش یافت. ص غ
- ۱۴- استبداد ایلی و قومی قدرت های سیاسی جوامع اسلامی، از طریق مبارزه با دولت های غربی به صورت استبداد استعماری درآمد؟ ص غ
- ۱۵- مراحل گسترش فرهنگ اسلامی به ترتیب عبارتند از: عصر نبوی، عصر خلافت، استعمار، بیداری ص غ
- ۱۶- مراحل گسترش فرهنگ اسلامی به ترتیب عبارتند از: عصر نبوی، استعمار، عصر خلافت، بیداری ص غ
- ۱۷- نفاق یکی از ویژگی های دوران خلافت در گسترش فرهنگ اسلامی است. ص غ
- ۱۸- نفاق یکی از ویژگی های دوران بیداری در گسترش فرهنگ اسلامی است. ص غ
- ۲۰- به دوره ای که دولت های غربی بخش های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه قرارداد استعمار می گویند؟ ص غ
- ۲۱- به دوره ای که دولت های غربی بخش های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه قرارداد خلافت می گویند؟ ص غ

۳- سوالات کامل کردنی

- ۱- عقاید و ارزش ها با.....به عرصه فرهنگ بشری راه می یابند و نمود تاریخی پیدا می کنند.
- ۲- دوران خلافت از زمان رحلت رسول خدا (ص) آغاز شد و در طول خلافت ... ، و ادامه یافت.
- ۳- عقاید و ارزش های جهانی اسلام، در دوران خلافتگسترش یافت.
- ۴- فرهنگ جاهلی در عصر نبوی تا، در برابر اسلام آشکارا مقاومت کرده بود و از آن پس، به ناچار به خود گرفته بود.
- ۵- فرهنگ اسلامی به دلیل گروه های مهاجم را درون خود هضم و جذب می کرد.
- ۶- گروه های مهاجم در برابر فرهنگ اسلامی یا و می شدند و یا در ظاهر از مفاهیم و ارزش های دینی استفاده کنند.
- ۷- قدرت هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی به خاطر مانع از آن می شدند که ظرفیت های فرهنگ اسلامی و ارزش های آن به طور کامل آشکار شود؟
- ۸- استبداد ایلی و قومی قدرت های سیاسی جوامع اسلامی، از طریق به صورت استبداد استعماری درآمد؟
- ۹- مراحل گسترش فرهنگ اسلامی به ترتیب عبارتند از: عصر نبوی، ،، بیداری
- ۱۰- نفاق یکی از ویژگی های دوران در گسترش فرهنگ اسلامی است.
- ۱۱- به دوره ای که دولت های غربی بخش های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه قرارداد می گویند؟

۴ - سوالات کوتاه پاسخ

- ۱- جایگاه عقل در دیدگاه اسلام چگونه است؟
- ۲- چرا فرهنگی اسلام یک فرهنگ جهان شمول بشمار می آید؟
- ۳- چرا قدرت هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی مانع از آن می شدند که ظرفیت های فرهنگ اسلامی و ارزش های آن به طور کامل آشکار شود؟
- ۴- دوران خلافت از چه زمانی آغاز شد و تا چه دورانی ادامه یافت؟
- ۵- عقاید و ارزش های اسلامی در تاریخ گسترش خود چه مراحل را پیموده اند؟
- ۶- عقاید و ارزش های جهانی اسلام، چگونه در دوران خلافت گسترش یافت؟
- ۷- به چه دلیل فرهنگ اسلامی گروه های مهاجم را درون خود هضم و جذب می کرد؟
- ۸- فرهنگ اسلامی در برابر گروه های مهاجم چگونه عمل می کرد؟
- ۹- منظور از ناسیونالیسم چیست؟
- ۱۰- نمایان شدن ارزش های جاهلی در دوران خلافت چه پیامدی در جامعه اسلامی داشت؟
- ۱۱- فرهنگ جاهلی تا چه زمانی در برابر اسلام آشکارا مقاومت کرده بود؟
- ۱۲- چگونه استبداد ایلی و قومی قدرت های سیاسی جوامع اسلامی، به صورت استبداد استعماری درآمد؟
- ۱۳- دو مورد از ویژگی های گسترش فرهنگ اسلامی در عصر نبوی را نام ببرید.
- ۱۴- دو مورد از ویژگی های فرهنگ اسلامی در دوران خلافت را نام ببرید.
- ۱۵- دو مورد از ویژگی های فرهنگ اسلامی در دوره استعمار را نام ببرید.
- ۱۶- دو مورد از ویژگی های فرهنگ اسلامی در دوره بیداری اسلامی را نام ببرید.
- ۱۷- نخبگان کشورهای اسلامی تا قبل از انقلاب اسلامی ایران، برای مقابله با سلطه استعمار از چه مکاتب و روش هایی استفاده می کردند؟
- ۱۸- استفاده از مکاتب و روش های غربی (ناسیونالیسم-مارکسیسم) توسط نخبگان کشورهای اسلامی برای مقابله با استعمار چه پیامدی داشت؟
- ۱۹- چرا استبداد استعماری چاره ای جز حذف مظاهر اسلامی نداشت؟

۵ - سوالات تشریحی

- ۱- ویژگی ها و توانمندی های دین اسلام برای ساختن یک فرهنگ جهانی چیست؟
- ۲- دولت های استعماری غربی، در دوره استعمار چه تاثیراتی بر جوامع اسلامی و رجال سیاسی این کشورها گذاشتند؟
- ۳- تفاوت های استبداد قومی با استبداد استعماری را بنویسید.
- ۴- انسان در فرهنگ اسلام چه ویژگی هایی دارد؟
- ۵- جدول زیر را تکمیل نمایید.

پرسش ها	پاسخ
---------	------

	هستی شناسی
	انسان شناسی
	معرفت شناسی

۶ - جدول زیر را تکمیل نمایید.

ویژگی ها	دوره زمانی	مراحل
		الف - عصر نبوی

۷ - جدول زیر را تکمیل نمایید.

ویژگی ها	دوره زمانی	مراحل
		ب - دوران خلافت

۸ - جدول زیر را تکمیل نمایید.

ویژگی ها	دوره زمانی	مراحل
		ج - استعمار

۹ - جدول زیر را تکمیل نمایید.

ویژگی ها	دوره زمانی	مراحل
		د - بیداری اسلامی

۱۰ - تفاوت های استبداد قومی و استبداد استعماری را به کمک جدول زیر بنویسید.

ویژگی ها	نوع استعمار
	استبداد قومی
	استبداد استعماری

۶ - سوالات واگرا

- ۱- کدام یک از ارزش های اجتماعی اسلام با حاکمیت های قومی قبيله ای نادیده گرفته می شد؟
- ۲- پیامدهای نادیده انگاشتن ارزش های اجتماعی چون اخوت اسلامی، عدالت، ضابطه گرایی (در مقابل رابطه گرایی) را نام ببرید.

۳- پیامدهای تأثیرات استفاده از مکاتب ناسیونالیسم و مارکسیسم در صدسال اخیر جهان اسلام را بنویسید.

پیامبر الهی